

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΩΝ ΣΤΟΝ ΓΡΑΠΤΟ ΛΟΓΟ*

ΣΤΑΜΑΤΙΑ ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΥ

Despite extensive research on politeness phenomena, studies concerning written discourse are limited. Surprisingly, a systematic analysis of the expression of gratitude is absent. This paper examines thanking in one genre of scientific written discourse: pre-faces of books and dissertations. It appears that a thanking act consists of four parts (introduction, illocutionary verb, the recipient and the cause of thanking) and its lexicogrammatical realizations (determined by situational parameters: social distance, degree of familiarity and degree of indebtedness) reflect positive politeness norms. The results indicate that thanking is a face -boosting (FBA), rather than a face- threatening act (FTA), which satisfies the face wants of the participants.

1. Εισαγωγικά

Η έκφραση των ευχαριστιών, όπως και πολλών άλλων συμβάσεων ευγένειας, ποικίλλει ανάλογα με τη συγκεκριμένη κατάσταση, αλλά και το γενικότερο κοινωνικοπολιτιστικό περιβάλλον¹ στο οποίο αυτές εμφανίζονται. Η επιστημονική έρευνα έχει ασχοληθεί με αυτήν την ποικιλία της έκφρασης των ευχαριστιών στις διάφορες πολιτισμικές κοινότητες², με τη χρήση τους από τους φυσικούς ομιλητές μιας γλώσσας σε σύγκριση με όσους μαθαίνουν τη γλώσσα αυτή ως δεύτερη³, καθώς και με τον λειτουργικό ρόλο των ευχαριστιών στη συνομιλία⁴. Τελευταία, επισημαίνεται η ανάγκη να μελετη-

* Από τη θέση αυτή θέλω να ευχαριστήσω θερμά την καθ. Μαίρη Σηφιανού για τις εποικοδομητικές συζητήσεις που είχα μαζί της καθώς και για και τις θεωρητικές υποδείξεις της, οι οποίες βοήθησαν την έρευνα μου. Επίσης ευχαριστώ ιδιαίτερα τους συναδέλφους Αικ. Μπακάκου και Δ. Γούτσο για τις παρατηρήσεις και τα σχόλια τους στο κείμενο.

1. Meier 1995: 387.

2. Eisenstein & Bodman 1993: 74.

3. Maier 1992, Eisenstein & Bodman 1986, 1983.

4. Hymes 1971, Rubin 1983.

θούν οι ευχαριστίες μέσα σε ένα ευρύτερο συνομιλιακό περιβάλλον ώστε να έχουμε περισσότερες και σαφέστερες ενδείξεις σχετικά με τον ρόλο τους στη διαχείριση και την οργάνωση του προφορικού λόγου⁵. Το γενικότερο αίτημα για τη μελέτη της ευγένειας όχι πλέον στατικά και περιοριστικά στα πλαίσια μιας μόνο πρότασης, αλλά μέσα σε μια ευρύτερη ακολουθία λόγου⁶, μας ώθησε να ασχοληθούμε με την έκφραση των ευχαριστιών σε ένα κειμενικό περιβάλλον, αυτό των προλόγων των επιστημονικών κειμένων (βιβλίων και διατριβών). Επισημαίνουμε δε ότι από την ήδη περιορισμένη έρευνα της ευγένειας στον γραπτό λόγο⁷, απουσιάζει κάποια αναλυτική προσέγγιση της επιλογής, οργάνωσης και λειτουργίας των ευχαριστιών. Στόχος επομένως της εργασίας μας είναι να μελετήσουμε τη μορφή και τις στρατηγικές που ακολουθούν οι ευχαριστίες ως μορφή ευγένειας στον γραπτό επιστημονικό λόγο (όπου επικρατεί έντονη τυποποίηση και τυπικότητα) και να εξετάσουμε τη λειτουργικότητα τους στο συγκεκριμένο συγκεκριμένο, αλλά και περικειμενικό (αυτό της επιστημονικής κοινότητας) περιβάλλον.

2. Ο χαρακτήρας των ευχαριστιών στους προλόγους

Οι ευχαριστίες τις οποίες απευθύνει ο συγγραφέας προς όσους θεωρεί ότι συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της εργασίας του, αποτελούν ένα ιδιαίτερο τμήμα του κειμένου, το οποίο, συνήθως, βρίσκεται στο τέλος των προλόγων ή και, σπανιότερα, συνιστούν ένα αυτόνομο κείμενο με τον τίτλο: "ευχαριστίες". Η κίνηση⁸ των ευχαριστιών διαφέρει από όσες προηγούνται σε έναν πρόλογο. Στόχος του συγγραφέα εδώ δεν είναι η αναφορά στο περιεχόμενο του βιβλίου του, η έμφαση στην πρωτοτυπία και το ενδιαφέρον που παρουσιάζει σε σχέση με άλλες του ίδιου ερευνητικού χώρου εργασίες, ούτε η έκθεση της οργάνωσης, του στόχου και της μεθοδολογίας του. Από το κείμενο (περιεχόμενο και μορφή) περνά σε ένα βασικό στοιχείο του περικειμένου, στους συμμετέχοντες στην συγκεκριμένη επικοινωνιακή κατάσταση. Αναφέρεται δηλαδή στα πρόσωπα (συναδέλφους, φοιτητές, φίλους, οικογένε-

5. Aston 1995:59.

6. Pilegaard 1997:224.

7. Οι περιορισμένες μελέτες της ευγένειας στον γραπτό λόγο εστιάζονται κυρίως σε κείμενα αφηγηματικά και επιστολές. Ιδιαίτερα στον επιστημονικό - ακαδημαϊκό λόγο η ευγένεια έχει ελάχιστα ερευνηθεί (Myers 1989, Kreml 1992, Johnson 1992).

8. Με τον όρο "κίνηση" εννοούμε ένα τμήμα του κειμένου το οποίο ικανοποιεί έναν συγκεκριμένο κάθε φορά στόχο του συγγραφέα. Το σύνολο και η οργάνωση των κινήσεων προσδίδει στο "είδος" την τυπική γνωσιακή του μακροδομή (Swales 1990: 137).

νεια, εκδότη) τα οποία συμμετείχαν στο γεγονός της έρευνας-συγγραφής και ανέλαβαν τον ρόλο του συμπαραστάτη τόσο ηθικά, όσο και πρακτικά με κριτικές παρατηρήσεις και διορθώσεις. Ο συγγραφέας με το αυτοδύναμο αυτό τμήμα του κειμένου⁹ αναγνωρίζει την ύπαρξη μιας ουσιαστικής βοήθειας προς το πρόσωπο του κατά τη διάρκεια της συγγραφής του έργου του και αισθάνεται την ανάγκη να ανταποδώσει στην πράξη αυτή λόγια ευχαριστίας και ευγνωμοσύνης. Η πληροφορητικότητα, επομένως, της κίνησης των ευχαριστιών αλλάζει προοπτική και δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη διαπροσωπική λειτουργία φέρνοντας στο προσκήνιο σχέσεις και δεσμούς με άτομα του στενότερου ή του ευρύτερου περιβάλλοντος του γράφοντος.

Σύμφωνα με τις αρχές της συστημικής γλωσσολογίας, το κείμενο χαρακτηρίζεται από πολυλειτουργικότητα η οποία ενεργοποιείται σε ένα συγκεκριμένο καταστασιακό περιβάλλον. Κάθε τμήμα του κειμένου συνδυάζει την κύρια λειτουργία με άλλες δευτερεύουσες για να εκπληρώσει αποτελεσματικότερα τον στόχο του συγγραφέα. Έτσι και στην περίπτωση του κειμενικού τμήματος των ευχαριστιών δύο λειτουργίες συμπλέκονται: η εννοιολογική λειτουργία, η οποία μας πληροφορεί σχετικά με τα προβλήματα και τις δυσκολίες της συγγραφής, και, κυρίως, η διαπροσωπική η οποία δηλώνει τα συναισθήματα του συγγραφέα και τη σχέση του με όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της εργασίας του. Η διαπροσωπική λειτουργία εδώ έχει έναν ιδιαίτερο, πολύπλευρο χαρακτήρα: ενώ απευθύνεται κατά βάση στους αποδέκτες των ευχαριστιών, παράλληλα δημιουργεί δεσμούς και με τον αναγνώστη, ο οποίος αναγνωρίζει τις ευγενικές προθέσεις του γράφοντος, συνάγει στοιχεία για τον χαρακτήρα του, επισημαίνει την αποδοχή των κοινωνικών συμβάσεων και, τέλος, τον εντάσσει σε μια επιστημονική ομάδα.

Στη διαπροσωπική λειτουργία κάθε κειμένου, η αρχή της συνεργασιμότητας, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στον καθαρά πληροφοριακό λόγο, συμπληρώνεται και υποτάσσεται, θα λέγαμε, στην αρχή της ευγένειας. Η έκφραση των ευχαριστιών, ως διαπροσωπικό στοιχείο, ακολουθεί και υλοποιεί αυτή την αρχή της ευγένειας μέσα στον ευρύτερο στόχο του συγγραφέα να συνεργασθεί με τον αναγνώστη του και να γίνει αποδεκτός από την επιστημονική κοινότητα. Αποτελεί δηλαδή ένα στοιχείο της διαπροσωπικής ρητορικής του κειμένου¹⁰.

9. Coulmas 1981: 86.

10. Coulmas 1981: 70.

3. Η ευχαριστία ως πράξη και στρατηγική ευγένειας

Οι διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις της ευγένειας τονίζουν τόσο την υποστηρικτική της πλευρά, η οποία επιβεβαιώνει και ισχυροποιεί σχέσεις, όσο και τον προστατευτικό της χαρακτήρα ο οποίος δείχνει ενδιαφέρον για τα αισθήματα των άλλων και προσπαθεί να αποφύγει τις συγκρούσεις. Στόχος μας είναι να διευκρινίσουμε στη συνέχεια τη φύση και τη λειτουργία της ευχαριστίας ως πράξης ευγένειας.

Η ευχαριστία ως λεκτική πράξη εμφανίζεται όταν ικανοποιούνται τρεις βασικές προϋποθέσεις: α) η ύπαρξη δύο συμμετεχόντων Α και Β β) η εκτέλεση από τον Β μιας πράξης η οποία βοήθησε τον Α και γ) η επιθυμία του Α να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του σχετικά με την ευεργετική προς το πρόσωπο του πράξη¹¹. Έχει, επομένως, χαρακτήρα ανταποδοτικό, με την έννοια ότι έπεται άλλων πράξεων λεκτικών ή μη που συνιστούν τη συμπαράσταση και τη βοήθεια προς τον εκφράζοντα τις ευχαριστίες και αποτελούν το αντικείμενο της ευγνωμοσύνης του¹².

Σύμφωνα με τη γνωστή θεωρία της ευγένειας των Brown και Levinson (1987)¹³, η οποία βασίζεται στην έννοια του προσώπου-εικόνας (face) που έχει κάθε άτομο για τον εαυτό του και θέλει να προβάλλει προς τους άλλους, πολλές ανθρώπινες ενέργειες αντιστρατεύονται αυτή την εικόνα (face-threatening acts: FTAs). Οι ευχαριστίες, σύμφωνα με την παραπάνω θεωρία, απειλούν την αρνητική πλευρά του προσώπου του συγγραφέα, διότι είναι υποχρεωμένος να ευχαριστήσει τους άλλους για τη βοήθεια τους, γεγονός που περιορίζει την ελευθερία και την ανεξαρτησία του¹⁴.

11. Symeon 2000: 171.

12. Coulmas 1981: 74.

13. Η έννοια του προσώπου θεωρείται το βασικό κίνητρο που καθοδηγεί τις επικοινωνιακές στρατηγικές του ατόμου. Η προσέγγιση των Brown & Levinson διαμορφώνεται πάνω σε δύο συνιστώσες: αυτή του πομπού και εκείνη του δέκτη. Σε κάθε "πρόσωπο-πρότυπο" (πομπός και δέκτης) εντοπίζουμε τις διαστάσεις του αρνητικού και θετικού προσώπου. Η θετική πλευρά του προσώπου (positive face) είναι η ανάγκη που έχει το "πρόσωπο-πρότυπο" για επιδοκμασία, εκτίμηση και συμμετοχή, ενώ η αρνητική πλευρά (negative face) εκφράζει την επιθυμία για ανεξαρτησία κινήσεων. Σύμφωνα με τη θεωρία, κάθε λεκτική πράξη είναι ως ένα βαθμό απειλητική του προσώπου του πομπού ή του αποδέκτη. Οποσδήποτε κάποιες πράξεις είναι από τη φύση τους απειλητικές του προσώπου (π.χ. το θετικό πρόσωπο του δέκτη απειλείται όταν δέχεται την κριτική ή και τις προσβολές άλλων ατόμων). Οι στρατηγικές ευγένειας (θετικής ή αρνητικής) υιοθετούνται από τους ανθρώπους με στόχο να μειώσουν την απειλή που δέχεται το θετικό ή το αρνητικό τους πρόσωπο.

14. Οι Searle (1969) και Leech (1983) επισημαίνουν τον ιδιαίτερα θετικό χαρακτήρα των ευχαριστιών, ενώ οι Eisenstein & Bodman (1993: 65) τονίζουν τον σύνθετο χαρακτήρα τους, όπου συνυπάρχουν στρατηγικές αρνητικής και θετικής ευγένειας.

Προκειμένου να κατανοήσουμε τον αντίκτυπο που δέχεται το πρόσωπο των συμμετεχόντων στις ευχαριστίες θεωρούμε ότι πρέπει να διαχωρίσουμε την πράξη της βοήθειας από την λεκτική πράξη των ευχαριστιών¹⁵. Κατά την πρώτη και οι δύο απειλούνται ως προς το αρνητικό τους πρόσωπο: ο αιτών, γιατί ταπεινώνεται ζητώντας και λαμβάνοντας συμπαράσταση, ο αποδέκτης της αίτησης δε, γιατί περιορίζεται η ανεξαρτησία του με την παροχή της βοήθειας¹⁶. Ισχυρότερη εδώ πιστεύουμε ότι είναι η απειλή του αρνητικού προσώπου του αιτούντος -αποδέκτη της βοήθειας, διότι αυτή οδηγεί στην πραγματοποίηση της λεκτικής πράξης της ευχαριστίας. Στην δεύτερη αυτή φάση έχουμε, αντίθετα, προβολή του θετικού προσώπου των συμμετεχόντων. Τον κύριο λόγο τώρα έχει η ενίσχυση του θετικού προσώπου του αποδέκτη των ευχαριστιών με την εκδήλωση ευγνωμοσύνης εκ μέρους του συγγραφέα και η αποκατάσταση της απειλητικής πράξης¹⁷. Και ο εκφράζων τις ευχαριστίες όμως, παρά την επιφανειακή υποβάθμιση του σε σχέση με τον αποδέκτη της ευγνωμοσύνης του, έχει ως βαθύτερο στόχο την ενίσχυση του θετικού του προσώπου. Τελικά, θα λέγαμε ότι στις ευχαριστίες τις οποίες εκφράζει ο συγγραφέας ενυπάρχει μεν μια απειλή προς το αρνητικό του πρόσωπο, αλλά η πράξη αυτή επιλέγεται από τον ίδιο ως ανταπόδοση λεκτική στη βοήθεια που έλαβε. Παραβλέπει το κόστος ως προς την αρνητική πλευρά του προσώπου του για να ενισχύσει και να προβάλλει τη θετική του πλευρά, τη σύνδεση του με την ομάδα (τον ίδιο επαγγελματικό, επιστημονικό χώρο ή την οικογένεια). Υποδηλώνει επίσης ότι σέβεται και ακολουθεί τους κανόνες της, εφόσον η έκφραση ευχαριστιών θεωρείται δείγμα ευγένειας και είναι απαιτητή τόσο από την κοινωνία ευρύτερα, όσο και από την επιστημονική κοινότητα, θα αποτελούσε, επομένως, εξίσου απειλή για το πρόσωπο του η μη απόδοση ευχαριστιών. Κατά συνέπεια, θα μπορούσαμε επομένως να ισχυρισθούμε ότι οι ευχαριστίες είναι περισσότερο πράξεις ενισχυτικές του προσώπου των συμμετεχόντων (ΠΕΠ) και ισοχυροποιούν τη μεταξύ τους σχέση. Είναι πράξεις οι οποίες έρχονται να εξισορροπήσουν μια προηγηθείσα απειλητική ως προς το πρόσωπο πράξη (ΠΑΠ). Η απειλή και η ενίσχυση του προσώπου των συμμετεχόντων (Ε: ευ-

15. Simeon 2000: 173.

16. Πρέπει να επισημάνουμε ότι παράλληλα με την απειλή που δέχεται το αρνητικό του πρόσωπο ενισχύεται και η θετική πλευρά του προσώπου του, διότι όταν ζητούμε βοήθεια από κάποιον, σημαίνει ότι αναγνωρίζουμε την ειδικότητα του στο θέμα και ότι εκτιμούμε τις γνώσεις και την κρίση του.

17. Επιπλέον στο συγκεκριμένο περιβάλλον δεν υπάρχει καμιά περίπτωση απειλής του αρνητικού του προσώπου, διότι δεν έχει τη δυνατότητα, λόγω της χωροχρονικής απόστασης, να απαντήσει στις ευχαριστίες και να μειώσει έτσι την προσφορά του, όπως συμβαίνει στον προφορικό λόγο(π.χ. *δεν ήταν τίποτε, μην το συζητάς κ.λ.π.*).

χαριστών, **A:** αποδέκτης των ευχαριστιών), κατά την πράξη της βοήθειας όσο και την έκφραση των ευχαριστιών, μπορούν να σχηματοποιηθούν ως εξής:

E: ΠΑΠ ↓	A: ΠΑΠ ↓ – ΠΕΠ ↑
.....	
E: ΠΑΠ ↓ – ΠΕΠ ↑	A: ΠΕΠ ↑

4. Δομή - οργάνωση των ευχαριστιών και στρατηγικές ευγένειας

Στη συνέχεια θα μας απασχολήσει η δομή και οργάνωση των ευχαριστιών (με συγκεκριμένη αναφορά στον τρόπο εισαγωγής τους, στα επιτελεστικά ρήματα που χρησιμοποιούνται, στον αποδέκτη των ευχαριστιών και στον λόγο της ευχαριστίας) καθώς και οι λεξικογραμματικές επιλογές που υιοθετούνται (με βάση τις κοινωνικές παραμέτρους της κοινωνικής απόστασης, του βαθμού οικειότητας και του βάρους της υποχρέωσης¹⁸ το οποίο αισθάνεται ο συγγραφέας), ως στρατηγικές ενίσχυσης του θετικού προσώπου των συμμετεχόντων και ενδυνάμωσης της μεταξύ τους σχέσης.

Οι ευχαριστίες στο κείμενο εμφανίζονται με το άνοιγμα ιδιαίτερης παραγράφου που δηλώνει την έναρξη ενός νέου θέματος, την έκφραση ευχαριστιών. Αυτό το νέο θέμα οργανώνεται και αναπτύσσεται ακολουθώντας στην πρωτοτυπική του μορφή την εξής διάταξη:

1. εισαγωγικό τμήμα
2. επιτελεστικό- εκφραστικό ρήμα
3. αναφορά στον αποδέκτη των ευχαριστιών
4. λόγος της ευχαριστίας / φιλοφρονήσεις

4.1. Εισαγωγικό τμήμα

Με το άνοιγμα της νέας παραγράφου παρατηρούμε συχνά ένα εισαγωγικό τμήμα λόγου το οποίο λειτουργεί ως μία εναρκτική διαδικασία- στρατηγική του κειμένου των ευχαριστιών. Η στρατηγική αυτή είναι δυνατόν να εξαντλείται με τη χρήση ενός εισαγωγικού δείκτη, ή να αναπτύσσεται σε μεγαλύτερα τμήματα λόγου (πρόταση ή και παράγραφο)¹⁹. Στόχος του εισαγω-

18. Aston 1995:58.

19. Στους προλόγους εμφανίζεται συχνότερα ο εισαγωγικός δείκτης, ενώ στις διατριβές το εισαγωγικό τμήμα αποτελεί ένα ιδιαίτερο, συχνά εκτεταμένο, κείμενο.

γικού αυτού τμήματος είναι να δημιουργήσει δεσμούς με το προηγούμενο κείμενο, να εισαγάγει τον αναγνώστη σε μια νέα κειμενική ενέργεια, αυτή των ευχαριστιών, και κυρίως να τον προετοιμάσει παρέχοντας πληροφορίες οι οποίες συμβάλλουν στην ενεργοποίηση του γνωστικού σχήματος "απόδοση ευχαριστιών σχετικά με προηγηθείσα βοήθεια".

Στα εκτεταμένα εισαγωγικά μέρη παρατηρούμε την εμφάνιση των ακόλουθων κεντρικών στοιχείων γύρω από τα οποία οργανώνεται και αναπτύσσεται η έκφραση των ευχαριστιών:

- γενικευμένη αναφορά στους παρέχοντες τη βοήθεια
- προσωπική ή γενικευμένη αναφορά στον συγγραφέα
- σύντομη αξιολόγηση της βοήθειας
- δεικτική αναφορά στην εργασία-διατριβή και στην επιτυχή έκβαση της λόγω της παρασχεθείσας βοήθειας
- μνεία της υποχρέωσης την οποία αισθάνεται ο συγγραφέας

Τα θέματα αυτά αποτελούν και τους κεντρικούς ιστούς πάνω στους οποίους θα βασισθεί η ακολουθούσα πράξη των ευχαριστιών. Παρέχουν το πλαίσιο ανάπτυξής της. Είναι χαρακτηριστικό, επίσης, το γεγονός, ότι οι στρατηγικές οι οποίες επιλέγονται στο εισαγωγικό τμήμα αποτελούν ένα μικρό δείγμα των στρατηγικών που διέπουν τις ευχαριστίες γενικότερα.

στρατηγική 1: Ενίσχυση του προσώπου του αποδέκτη των ευχαριστιών, ο οποίος βοήθησε ουσιαστικά τον συγγραφέα στην ολοκλήρωση του έργου του.

στρατηγική 2: Μείωση του προσώπου του συγγραφέα με στόχο το αντικείμενο της στρατηγικής 1.

στρατηγική 3: ενίσχυση του προσώπου του συγγραφέα.

Στα ακόλουθα παραδείγματα παρατηρούμε την ανάπτυξη των παραπάνω στρατηγικών: Η στρατηγική 1 είναι η σπουδαιότερη και, ως εκ τούτου, η συχνότερα εμφανιζόμενη. Επισημαίνουμε την απλή εφαρμογή της,

Κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής είχα την αμέριστη βοήθεια πολλών ανθρώπων τους οποίους ειλικρινά ευχαριστώ

ή και περισσότερο αναπτυγμένους τύπους της με αναφορά στις δυσκολίες συγγραφής μιας διδακτορικής διατριβής. Τότε η στρατηγική 1 γίνεται αποτελεσματικότερη:

Στο σημείο αυτό θέλω να αναφερθώ σε όσους με βοήθησαν στη μελέτη αυτή και πρώτα να τους ευχαριστήσω για το ενδιαφέρον τους. Η παρουσία τους με κρατούσε μακριά από τη μοναξιά μιας διδακτορικής διατριβής και μου τόνωνε πάντα το ηθικό. Ξέχωρα από το ενδιαφέρον τους, ο καθένας με βοήθησε διαφορετικά. Θέλω λοιπόν να ευχαριστήσω...

*Η πραγματοποίηση μιας τόσο δύσκολης εργασίας είναι συνδεδεμένη με διάφορες καταστάσεις και πολλά πρόσωπα. Για την ολοκλήρωση της συνετέλεσαν πολλοί άνθρωποι που είτε με βοήθησαν επιστημονικά, είτε μου συμπαραστάθηκαν ηθικά και με ενεθάρρυναν να συνεχίσω σε στιγμές απογοητεύσεων. Γι * αυτό, από τη θέση αυτή επιθυμώ να ευχαριστήσω. ...*

Η στρατηγική 2 εμφανίζεται σπανιότερα:

Χωρίς αυτούς, η παρούσα εργασία δεν θα μπορούσε να γίνει πραγματικότητα.

...χωρίς την ουσιαστική βοήθεια των οποίων το αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας θα ήταν πολύ φτωχότερο.

Η μελέτη αυτή δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την ουσιαστική βοήθεια πολλών...

Η μείωση αυτή του προσώπου του συγγραφέα εκφράζεται και με έντονα απολογητικό τρόπο:

Τέλος, ελπίζω ότι κάποτε η κ...και ο κ. ...θα με συγχωρέσουν για τις συχνές - πολλές φορές μεταμεσονύχτιες ενοχλήσεις μου. Μπορώ να τους διαβεβαιώσω ότι η απεγνωσμένη κίνηση γινόταν σε στιγμές που έντρομη διαπίστωνα την αυτονομία του ηλεκτρονικού μου υπολογιστή, που επέμενε στη δική του άποψη, θέλοντας απλώς και μόνο να εξαντλήσει και τα τελευταία αποθέματα της υπομονής μου. Τους ευχαριστώ.

Με την στρατηγική 3 ο συγγραφέας παρουσιάζει την έκφραση των ευχαριστιών ως καθήκον επιβεβλημένο, το οποίο εκτελεί εντασσόμενος στους νόμους της κοινωνίας και της επιστημονικής κοινότητας:

Στο τέλος κάθε επιστημονικής εργασίας σκέφτεται κανείς όσους βοήθησαν και συνέβαλαν στην περάτωσή της.

Με την ολοκλήρωση της διατριβής κάθε δόκιμος συγγραφέας αισθάνεται την ανάγκη να ευχαριστήσει όλους εκείνους που συνέβαλαν στην αποπεράτωσή της. Θα ήθελα και εγώ να εκφράσω τις θερμότες ευχαριστίες μου προς όλους εκείνους που με βοήθησαν στην εκπλήρωση αυτού του τόσο επίπονου, αλλά τόσο δημιουργικού έργου.

Η θέση την οποία διατυπώνει ο συγγραφέας στο εισαγωγικό τμήμα λειτουργεί συχνά και ως αιτία των ευχαριστιών που εκφράζονται στη συνέχεια, αλλά και ως επιχείρημα το οποίο προετοιμάζει την αποδοχή των επόμενων λεκτικών πράξεων. Το επιχείρημα αυτό ισχυροποιείται όταν παρουσιάζεται ως γενικός κανόνας και αδιαμφισβήτητη αλήθεια:

Για να ολοκληρωθεί μια διδακτορική διατριβή χρειάζεται πολύς χρόνος, μεγάλη βοήθεια, αρκετά χρήματα και η άμεση ή έμμεση, συμβολή άλλων ανθρώπων. Τα τρία στοιχεία κινούνται μέσα στην προσωπική σφαίρα του ερευνητή. Οι άλλοι άνθρωποι πρέπει να θελήσουν οι ίδιοι να συμμετάσχουν σε μια τέτοια προσπάθεια για τους δικούς τους λόγους ο καθένας. ...Ο ερευνητής αισθάνεται ότι το πιο ευχάριστο και ανθρώπινα ζεστό μέρος αυτού του νήματος είναι οι ευχαριστίες προς εκείνους που "συνέβαλαν" στη δημιουργία του. Γι' αυτό και είναι μια από τις ελάχιστες ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν στη ζωή του για να "πληρώσει τα χρέη του" προς εκείνους που αισθάνεται ότι χρωστάει την ανταμοιβή της δημόσιας ευγνωμοσύνης για όσα του προσέφεραν. Για την εκπόνηση της εν λόγω μελέτης, ως εναισίμης διδακτορικής διατριβής θεωρώ υποχρέωση μου να αναφερθώ στους ανθρώπους που στήριξαν την προσπάθεια μου όλα αυτά τα χρόνια και που με την απλόχερη βοήθεια τους κατόρθωσα να φέρω εις πέρας την έρευνα, την οποία αποπειράθηκα.

Το εισαγωγικό τμήμα συχνά περιλαμβάνει ή και εξαντλείται (αυτό συμβαίνει στους προλόγους των επιστημονικών βιβλίων) στα περιορισμένα όρια ενός δείκτη. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί μεταγλωσσικές εκφράσεις ως κειμενικούς δείκτες, για δώσει τις χωροχρονικές συνιστώσες έναρξης των ευχαριστιών:

*Στο σημείο αυτό αισθάνομαι την υποχρέωση...
Θα ήθελα να ευχαριστήσω εδώ...*

Επίσης προσδιορίζει ακριβέστερα τη θέση τους σε σχέση με το υπόλοιπο κείμενο και πληροφορεί τον αναγνώστη για την πρόθεση του να τελειώνει τον πρόλογο του. Η τοπική έκταση του κειμένου, ο χρόνος της συγγραφής

αλλά και της ανάγνωσης φθάνουν στο τέλος:

*Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω...
Τελειώνοντας, θεωρώ υποχρέωση μου να ευχαριστήσω...
Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω...*

Συχνά ο γράφων κάνει μια ιδιαίτερη αναφορά στον ρόλο τον οποίο κατέχει ως συγγραφέας του οποίου το έργο δημοσιοποιείται. Η θέση αυτή του παρέχει τη δυνατότητα να αναγνωρίσει δημόσια την σημαντική προσφορά ορισμένων προσώπων. Με τον τρόπο αυτό δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στις ευχαριστίες που θα ακολουθήσουν.

(Και) Από τη θέση αυτή επιθυμώ να εκφράσω τις ευχαριστίες μου...

Η σπουδαιότητα, επομένως, του εισαγωγικού τμήματος έγκειται στη λειτουργικότητα και στον ρόλο του σε σχέση με την κατανόηση και αποδοχή του υπολοίπου κειμένου.

Εισαγωγικό τμήμα λόγου έχουμε μερικές φορές και μέσα στον κύριο κορμό των ευχαριστιών, το οποίο συμβάλλει στην κατάταξη των προσώπων με βάση τη σχέση και το δεσμό που έχουν με τον συγγραφέα:

Η πολύχρονη αφοσίωση στην εκπόνηση μιας μελέτης προϋποθέτει την ψυχολογική υποστήριξη αγαπημένων προσώπων. Έτσι, αισθάνομαι πραγματικά τυχερή που βρέθηκα προστατευμένη από τη σκέψη και την στοργή πολλών και καλών φίλων. Για την ειδικότερη συνεισφορά τους θα ήθελα να ευχαριστήσω) τον... ο οποίος διέθεσε ...και τις, μεταπτυχιακές πια, φοιτήτριες και φίλες...

Όταν το εισαγωγικό τμήμα εμφανίζεται πριν την αναφορά σε συγκεκριμένα άτομα στοχεύει στην περαιτέρω ενίσχυση του προσώπου τους:

Πάντως, η προκείμενη διατριβή δεν θα είχε πραγματοποιηθεί χωρίς την κινητήρια δύναμη του κ...ο οποίος... Τον ευχαριστώ...

Η ενίσχυση αυτή τονίζεται σπανιότερα με τη χρήση άρνησης που λειτουργεί αποτελεσματικά ως εισαγωγικός δείκτης των ευχαριστιών:

Σίγουρα δεν έχω ξεχάσει τις ατέλειωτες συζητήσεις με τους αγαπημένους μου φίλους...

Δεν παράλείπω να ευχαριστήσω...

Δεν θα ήταν πλήρεις οι ευχαριστίες μου, εάν δεν ανέφερα...

4.2. Επιτελεστικό-εκφραστικό ρήμα

Η επιτελεστική λεκτική πράξη που ακολουθεί ανήκει στις εκφραστικές πράξεις ομιλίας και διατυπώνει τις ευχαριστίες του συγγραφέα. Την ποικιλία της δήλωσης της παραθέτουμε στη συνέχεια:

*Ευχαριστώ, ευχαριστίες εκφράζω, ευχαριστούμε
είμαι ευγνώμων, χρεαστώ χάρη
θέλω να ευχαριστήσω, θέλω να εκφράσω ευχαριστίες
επιθυμώ να ευχαριστήσω
θα ήθελα να ευχαριστήσω, θα ήθελα να εκφράσω ευχαριστίες
θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε
αισθάνομαι την υποχρέωση, θεωρώ υποχρέωση να ευχαριστήσω
οφείλω ευχαριστίες, ευγνωμοσύνη, πρέπει, είναι ανάγκη να ευχαριστήσω
ευχαριστίες ανήκουν...*

Καθοριστικός παράγοντας για την επιλογή και την πλαισίωση των εκφραστικών ρημάτων είναι η έννοια του βάρους της υποχρέωσης το οποίο αισθάνεται ο συγγραφέας και απορρέει από την ουσιαστική βοήθεια την οποία έλαβε.

Όταν το εκφραστικό ρήμα παρουσιάζεται λιτά (*ευχαριστώ*), χωρίς ιδιαίτερο χρωματισμό, η έννοια του βάρους βρίσκεται στον μικρότερο βαθμό. Οι τιμές αυξάνονται, καθώς και η εκφραστική λεκτική πράξη αυξάνεται απεικονιστικά. Το *ευχαριστώ* ή το αναλυτικότερο *εκφράζω ευχαριστίες* με την προσθήκη επιρρημάτων (*θερμά, ολόθερμα, ιδιαίτερα, ειλικρινά*) αποκτούν μεγαλύτερο λεκτικό βάρος ώστε να αντισταθμίσουν το βάρος της υποχρέωσης. Η απλή ή και επαυξημένη αυτή δήλωση ευχαριστίας αποτελεί και τη συχνότερη επιλογή στα δεδομένα μας.

Η έκφραση ευγνωμοσύνης δηλώνει εντονότερα την υποχρέωση του γράφοντος (*είμαι ευγνώμων, αισθάνομαι ευγνωμοσύνη, καταθέτω ευγνωμοσύνη*) η οποία ενισχύεται επιπλέον με τη χρήση επιρρημάτων (*είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων*).

Το σημασιολογικό περιεχόμενο της λεκτικής πράξης (ευχαριστία-ευγνωμοσύνη) προσδιορίζεται και ερμηνεύεται κατάλληλα με την παρουσία, συνήθως εναρκτηκή, γλωσσικών δεικτών. Οι δείκτες οι οποίοι αποτελούν μορ-

φές δεοντικής τροπικότητας είναι δύο ειδών: αυτοί που εκφράζουν επιθυμία (χαμηλός βαθμός δεοντικής τροπικότητας) και εκείνοι που προσδίδουν τον χαρακτήρα της υποχρέωσης (υψηλός βαθμός δεοντικής τροπικότητας). Όσο ο βαθμός της τροπικότητας αυξάνεται τόσο μειώνεται η δήλωση της προσωπικής εμπλοκής του συγγραφέα. Συγκεκριμένα, στην πρώτη κατηγορία δεικτών ανήκει το *επιθυμώ* και το *θέλω* με τα οποία υλοποιείται η προσωπική εμπλοκή του εκφράζοντος τις ευχαριστίες και τονίζεται το θετικό του πρόσωπο. Το *επιθυμώ*, ως λόγιο, παραπέμπει σε πιο επίσημο ύφος και χρησιμοποιείται σπανιότερα. Το *θα ήθελα* εκφράζει αποστασιοποίηση και αποτελεί στρατηγική αρνητικής ευγένειας. Πιστεύουμε ότι η δηλούμενη εδώ απόσταση μεταξύ των συμμετεχόντων εξυψώνει και προβάλλει το πρόσωπο του αποδέκτη των ευχαριστιών επισημαίνοντας είτε την κοινωνική απόσταση (κάθετη ή οριζόντια), ή το βάρος της υποχρέωσης που αισθάνεται ο γράφων. Οι παράμετροι αυτές τον ωθούν στη χρήση ιδιαίτερα χαρακτηρισμένων τύπων. Ο δείκτης *θα ήθελα* ακολουθεί σε συχνότητα την απλή έκφραση των ευχαριστιών. Όταν το κείμενο είναι περιορισμένο είναι η συνηθέστερη επιλογή του γράφοντος:

Κλείνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω τον... υποψήφιο διδάκτορα στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης στο ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου των Πατρών για τη βοήθεια του. Με την πολύ καλή γνώση των υπολογιστών και την άριστη γνώση της ελληνικής με βοήθησε να διόρθώσω πάρα πολλά λάθη. Όσα παραμένουν οφείλονται στο ότι δεν ακολούθησα όλες τις συμβουλές του.

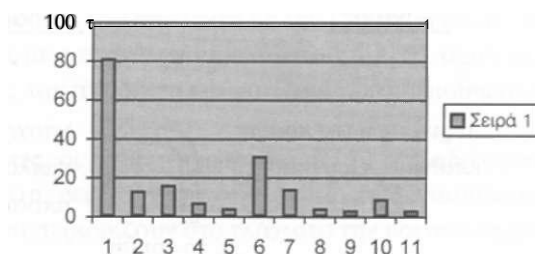
Το ίδιο συμβαίνει και όταν γίνεται συνολική αναφορά στα πρόσωπα που συνέβαλαν στην εργασία και τα οποία στη συνέχεια μνημονεύονται κατ' ά-τομο:

Η μελέτη αυτή δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την ουσιαστική βοήθεια πολλών τους οποίους θα ήθελα να ευχαριστήσω και από τη θέση αυτή. Τον καθηγητή ...για το ειλικρινές και αδιάκοπο ενδιαφέρον του για την πορεία της έρευνας καθώς και τις ουσιαστικές υποδείξεις του. Την καθηγήτρια... για τη συνεχή ενθάρρυνση, ...

Στην δεύτερη κατηγορία των δεικτών που χρησιμοποιούνται στο άνοιγμα των ευχαριστιών, ο υψηλός βαθμός της δεοντικής τροπικότητας (*αισθάνομαι την υποχρέωση, οφείλω, πρέπει*) μειώνει τη δήλωση της προσωπικής εμπλοκής. Η έμφαση δίνεται τώρα στη συναίσθηση του βάρους της υποχρέω-

σης και, συνεπώς, προβάλλεται το πρόσωπο του αποδέκτη των ευχαριστιών. Οι δείκτες αυτοί δηλώνουν την υποχρέωση²⁰, την οφειλή και την αναγκαιότητα της λεκτικής πράξης που ακολουθεί. Χρησιμοποιούνται κυρίως όταν οι ευχαριστίες απευθύνονται συνολικά σε όσους συνέβαλαν στην εργασία (όπως συμβαίνει και με το *θα ήθελα*), ή όταν επιδιώκεται να τονισθεί ιδιαίτερα το βάρος της υποχρέωσης που αισθάνεται ο συγγραφέας. Για τον λόγο αυτό ο δείκτης της οφειλής *οφείλω* παρουσιάζει αυξημένη συχνότητα εμφάνισης στους προλόγους των διατριβών σε σχέση με αυτούς των επιστημονικών βιβλίων.

Τη μη προβολή του προσώπου του επιτυγχάνει ο γράφων με τη χρήση του πληθυντικού (*θα θέλαμε, θέλουμε, ευχαριστούμε*). Στη βιβλιογραφία οι περιπτώσεις αυτές μεταφράζονται ως ενδείξεις αποστασιοποίησης και τυπικότητας²¹. Εδώ προβάλλουν το πρόσωπο του αποδέκτη των ευχαριστιών (όπως και το *θα ήθελα*) και, παράλληλα, μειώνουν το πρόσωπο του συγγραφέα, ώστε να τονίζεται η μεταξύ τους απόσταση, ως δείγμα ευγένειας. Συνολικά στα δεδομένα μας τα επιτελεστικά ρήματα εμφανίζουν την ακόλουθη συχνότητα:

1= ευχαριστώ	7= οφείλω να εκφράσω ευχαριστίες ²²
2= εκφράζω ευχαριστίες	8= πρέπει να ευχαριστήσω
3= θέλω να ευχαριστήσω	9= απρόσωπες εκφράσεις
4= επιθυμώ να ευχαριστήσω	10= πληθυντικός
5= επιθυμώ να εκφράσω ευχαριστίες	11= εκφράζω ευγνωμοσύνη
6= θα ήθελα να ευχαριστήσω	

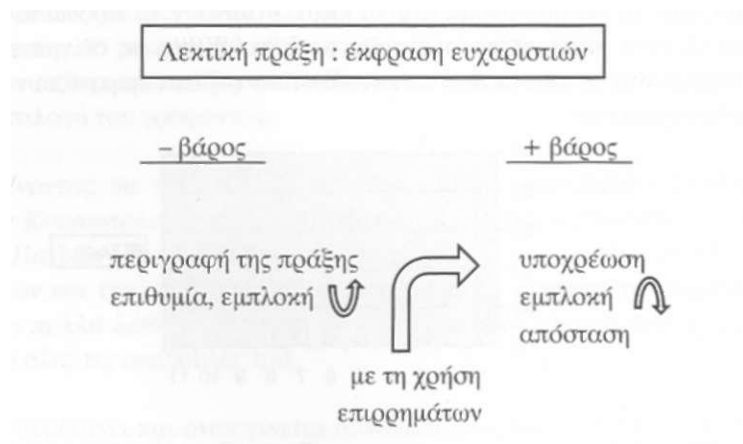
Συνοψίζοντας, παρατηρούμε ότι ο συγγραφέας εκφράζει τις ευχαριστίες

20. Coulmas 1981: 79.

21. Lakoff 1973 : 299, Brown & Levinson 1978: 279.

22. Η αυξημένη τιμή του βασίζεται κυρίως στην συχνή του παρουσία στους προλόγους των διατριβών.

του κινούμενος μεταξύ δύο πόλων: Οι επιλογές του στον ένα πόλο περιγράφουν απλά την πράξη του, ή δηλώνουν την επιθυμία του γι' αυτήν. Στον άλλο πόλο τονίζουν το βάρος υποχρέωσης με την έκφραση απόστασης και μείωσης του προσώπου του γράφοντος. Ανάμεσα στους δύο πόλους κινούνται οι τύποι οι οποίοι προσπαθούν, με τη χρήση κυρίως επιρρημάτων (*θερμά, ολόθερμα, ιδιαίτερα, ειλικρινά κ.λ.π.*), να ενισχύσουν τη δήλωση του βάρους. Πρόκειται, επομένως, για ένα συνεχές επιλογών που στοχεύει στην προβολή του θετικού προσώπου του γράφοντος (με τη δήλωση της προσωπικής του εμπλοκής στην πράξη) και κυρίως του αποδέκτη των ευχαριστιών (με την έμφαση στην έννοια του βάρους της υποχρέωσης, στην αναγνώριση της σημαντικής προσφοράς του και στην προβολή της απόστασης μεταξύ των συμμετεχόντων). Το ακόλουθο σχήμα διευκρινίζει το περιεχόμενο της λεκτικής πράξης:

4.3. Αναφορά στον αποδέκτη

Ο αποδέκτης των ευχαριστιών εμφανίζεται με διάφορους τρόπους στο κείμενο. Συγκεκριμένα, είναι δυνατόν να γίνεται μια πολύ γενική αναφορά στα πρόσωπα τα οποία βοήθησαν στην ολοκλήρωση της εργασίας:

Κλείνοντας, θεωρούμε υποχρέωσή μας να ευχαριστήσουμε όλους όσους με τον ένα ή άλλο τρόπο, βοήθησαν να ολοκληρωθεί η εργασία μας αυτή.

Συνολική αναφορά στον αποδέκτη, αλλά ως μέλος μιας ομάδας της οποίας προσδιορίζεται ο κοινωνικός της ρόλος, έχουμε όταν οι ευχαριστίες αποδίδονται: *στην οικογένεια, στους συναδέλφους, στους ειδικούς επιστή-*

μονές, στα μέλη της γενικής συνέλευσης, στα μέλη της επαμελούς επιτροπής, στον εκδοτικό οίκο /εκδόσεις. Άλλοτε, αυτή η συνολική αναφορά χρησιμεύει ως στρατηγική έναρξης των ευχαριστιών. Στις περισσότερες περιπτώσεις όμως, η αναφορά είναι εξειδικευμένη και προσωπική.

Ο συγγραφέας με επιλογές που δείχνουν οικειότητα ή επισημαίνουν την κοινωνική απόσταση αποδίδει τιμή στον αποδέκτη των ευχαριστιών και προβάλλει έτσι το θετικό του πρόσωπο. Η αναφορά στα πρόσωπα που συνέβαλαν στην προσπάθεια του γράφοντος σηματοδοτούν επίσης το περιβάλλον του και πληροφορούν για τον επιστημονικό χώρο στον οποίο αυτός εντάσσεται. Επομένως προβάλλουν και το δικό του θετικό πρόσωπο.

Ο ευχαριστών προσδιορίζει τον αποδέκτη της πράξης του με τη χρήση όρων συγγένειας, ή λέξεων που επισημαίνουν τη συμμετοχή και των δύο σε μια ομάδα. Ακολουθεί το όνομα ή/ και το επίθετο του αποδέκτη. Σπανιότερα, δηλώνεται η επαγγελματική ιδιότητα. Συνήθως απουσιάζει ο τίτλος (*κύριος, κυρία*). Υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες μετά την προσφώνηση οικειότητας (*φίλο, συνάδελφο*) ακολουθεί ο τιμητικός τίτλος. Τότε πιστεύουμε ότι η οικειότητα μεν διατηρείται, αλλά, παράλληλα, προβάλλεται και το θετικό πρόσωπο του αποδέκτη με την ιδιαίτερη απόδοση τιμής. Το ίδιο συμβαίνει και με τα αξιολογικά επίθετα (*εκλεκτό, άξιο*) τα οποία περιβάλλουν με κύρος τον αποδέκτη και τονίζουν τα συναισθήματα του γράφοντος.

Οι επιλογές αυτές, οι οποίες σχηματικά και με παραδείγματα παρουσιάζονται στη συνέχεια, δείχνουν την οικειότητα, τη συναισθηματική εμπλοκή του συγγραφέα και περιορίζουν στο ελάχιστο την κοινωνική απόσταση:

+ οικειότητα

Όροι συγγένειας ή δηλωτικοί συμμετοχής σε ομάδα	επαγγελματικός τίτλος	όνομα	επίθετο
<i>... στους γονείς μου και τον αδελφό μου</i>	—	—	
<i>... στη σύζυγο μου</i>		<i>Χαρά</i>	
<i>... στον συνάδελφο</i>		<i>Z.</i>	<i>Παππά</i>
<i>στο φίλο</i>	<i>... αναπληρωτή καθηγητή</i>	<i>Γιώργο</i>	<i>Δημητρίου</i>
		<i>Χρήστο</i>	<i>Νικολάου</i>

Κοινωνική απόσταση και ιδιαίτερη απόδοση τιμής στον αποδέκτη παρατηρούμε όταν τον επαγγελματικό τίτλο ακολουθεί ο τιμητικός τίτλος (κύριος, κυρία):

- οικειότητα, απόσταση, απόδοση τιμής

Επαγγελματικός τίτλος	Τιμητικός τίτλος	όνομα	επίθετο
	<i>στον κ.</i>	<i>Ηλία</i>	<i>Γεωργίου</i>
<i>στον επίκουρο καθηγητή</i>	<i>κ.</i>		<i>Παππά</i>
<i>στον καθηγητή</i>	<i>κ.</i>	<i>Δ.</i>	<i>Σπύρου</i>

Η απόδοση των ευχαριστιών στα διάφορα πρόσωπα φαίνεται ότι ακολουθεί κάποια σειρά²³ η οποία είναι δυνατόν να βασίζεται σε μια χρονολογική σειρά συμβολής (π.χ. πρώτα όσοι συνέβαλαν στη συγγραφή της διατριβής, μετά η επιτροπή που την ενέκρινε και τέλος ο εκδότης). Η χρονολογική αυτή αναφορά μπορεί να προχωρεί και αντίστροφα: από όσους βοήθησαν

23. Coulmas 1981: 86.

στην τελική φάση της συγγραφής μέχρι εκείνους που είχαν την αρχική ιδέα. Η δόμηση επίσης μπορεί να στηρίζεται σε κριτήρια οικειότητας και κοινωνικής απόστασης. Αρχίζουμε την απόδοση των ευχαριστιών από την οικογένεια, συνεχίζουμε αναφερόμενοι σε φίλους και συναδέλφους και, τέλος, ευχαριστούμε τους ανώτερους κατά τη βαθμίδα. Και εδώ η σειρά είναι δυνατόν να ακολουθεί και την αντίστροφη πορεία. Έχει, επομένως, απεικονιστικό χαρακτήρα η αναφορά στους αποδέκτες των ευχαριστιών. Συνήθως, το πρόσωπο που αναφέρεται πρώτο ή τελευταίο παρουσιάζεται ως κεντρικό και ιδιαίτερα σημαντικό για τον συγγραφέα. Επίσης, ο αποδέκτης των ευχαριστιών προβάλλεται όταν η αναφορά σ' αυτόν και η συμβολή του, παρόλο που δεν συνιστούν αυτόνομη πρόταση, δημιουργούν μια ιδιαίτερη πληροφοριακή ενότητα:

Η μελέτη αυτή δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την ουσιαστική βοήθεια πολλών, τους οποίους θα ήθελα να ευχαριστήσω)...

Τον καθηγητή...για το ειλικρινές και αδιάκοπο ενδιαφέρον του για την πορεία της έρευνας καθώς και τις ουσιαστικές υποδείξεις του.

Τον επίκουρο καθηγητή ...που με αμέριστο ενδιαφέρον διάβασε τα χειρόγραφα και έκανε εύστοχες παρατηρήσεις σε πολλά σημεία του κειμένου.

Η αναφορά στο πρόσωπο που κλείνει τον κατάλογο των τιμώμενων προσώπων σημαδεύεται από τον μεταγλωσσικό δείκτη *τέλος*, ο οποίος πληροφορεί τον αναγνώστη σχετικά με το κλείσιμο της κίνησης των ευχαριστιών:

Τέλος, θερμές ευχαριστίες εκφράζω στην οικογένειά μου...

4.4. Λόγος της ευχαριστίας / Φιλοφρονήσεις

Ο λόγος της ευχαριστίας εμφανίζεται συνήθως τελευταίος στο σχήμα της απόδοσης ευχαριστιών, για να τις δικαιολογήσει και να δημοσιοποιήσει τη θετική συμβολή ορισμένων ανθρώπων. Αποτελεί δε την κυριότερη στρατηγική προβολής του θετικού τους προσώπου. Ο συγγραφέας προσπαθεί να ανταποδώσει το χρέος του με λεκτικές πράξεις οι οποίες συχνά μεγιστοποιούν αυτή τη συμβολή και υλοποιούν στρατηγική θετικής ευγένειας. Με συγκεκριμένες συντακτικές δομές και λεξιλογικές επιλογές που εκφράζουν θετική αξιολόγηση προβάλλει την βοήθεια την οποία έχει δεχθεί. Και στο τμήμα αυτό των ευχαριστιών υπάρχει έντονη τυποποίηση. Στη συνέχεια, θα προσπαθήσουμε να δείξουμε πώς ο γράφων ακολουθεί ή και υπερβαίνει τα

καθιερωμένα για τη συγκεκριμένη επικοινωνιακή κατάσταση σχήματα, για να εκφράσει διαπροσωπικές σχέσεις, αλλά και να εξυπηρετήσει την εννοιολογική λειτουργία με την παροχή πληροφοριών σχετικά με τα προβλήματα της συγγραφής.

Σπάνια η αναφορά στον λόγο της ευχαριστίας εμφανίζεται γενικευμένη:

Κλείνοντας, θεωρούμε υποχρέωση μας να ευχαριστήσουμε όλους όσους με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, βοήθησαν να ολοκληρωθεί η εργασία μας αυτή.

Συνήθως ο συγγραφέας εξειδικεύει και τονίζει τους λόγους για τους οποίους αισθάνεται υποχρεωμένος να ευχαριστήσει. Η στρατηγική αυτή της επιμελούς αναφοράς στους τρόπους συμπαράστασης, που συνιστούν και την αιτία των ευχαριστιών, φαίνεται ότι ακολουθεί τη γενικότερη τάση του Έλληνα να παρέχει στηρίγματα των ανακοινώσεων, των αιτημάτων και των ευχαριστιών του σε μια προσπάθεια συνεργασίας με τον αποδέκτη αυτών και προβολής του θετικού του προσώπου²⁴. Οι λόγοι για τους οποίους ευχαριστεί ο γράφων αναφέρονται στα διάφορα στάδια της συγγραφής και μας αποκαλύπτουν το είδος της βοήθειας το οποίο ο ίδιος αξιολογεί ως σημαντικό κάθε φορά. Συγκεκριμένα, ο συγγραφέας αναφέρεται στη συμβολή κατά τη σύλληψη της αρχικής ιδέας,

Οι ...θεωρητικές αντιλήψεις ...οφείλουν πολλά στον..., ο οποίος... στάθηκε μια αστείρευτη και ανεκτίμητη πηγή έμπνευσης και παιδείας...

πενρά στη συμπαράσταση κατά τη συγγραφή, η οποία εκδηλώθηκε με υποδείξεις και γόνιμες συζητήσεις,

Ευχαριστώ επίσης τον ..., γιατί με τις μεθοδολογικές και τις επιστημονικές του υποδείξεις, καθώς και τις γόνιμες συζητήσεις, συνέβαλε στη βελτίωση της δομής της εργασίας

επισημαίνει τη βοήθεια στη συγκέντρωση του υλικού,

Θερμές ευχαριστίες οφείλω και στις κυρίες...που ..μου παρείχαν σημαντική και πολύτιμη βοήθεια ως προς τον εξωτερικό δανεισμό μονογραφιών και ερευνών

24. Sifianou 1992: 187.

και καταλήγει με την αναφορά στην εκδοτική επιμέλεια του βιβλίου:

*Επίσης ευχαριστώ τον... των εκδόσεων... που δέχθηκε να συμπεριλάβει
ανάμεσα στις εκδόσεις του και την παρούσα εμπειρική μελέτη.
Τέλος, ειλικρινείς ευχαριστίες απευθύνονται στον...για την άρτια πα-
ρουσίαση της ανά χείρας εμπειρικής μελέτης.*

Ο λόγος - αιτία των ευχαριστιών εμφανίζεται ρητά εκπεφρασμένος τόσο στο εκφωνηματικό, όσο και στο διεκφωνηματικό επίπεδο. Μέσα στα όρια του εκφωνήματος η προθετική φράση με το "για" ως συμπλήρωμα των επιτελεστικών - εκφραστικών ρημάτων²⁵ δικαιολογεί τη γλωσσική πράξη της ευχαριστίας. Αποτελεί τον συχνότερα εμφανιζόμενο τρόπο δήλωσης της αιτίας στους προλόγους:

*(ευχαριστώ τον/ τους) για την πολύτιμη συνεργασία
τις γόνιμες συζητήσεις
το αδιάπτωτο και ενθαρρυντικό ενδιαφέ-
ρον
τις εύστοχες παρατηρήσεις,
την ανάθεση του θέματος
τον χρόνο και τη στήριξη
την κατανόηση και την αγάπη...*

Η ονοματική φράση που ακολουθεί το "για" εμπεριέχει ουσιαστικό και συχνότατα επίθετο, με τα οποία ο συγγραφέας αξιολογεί την προσφορά του αποδέκτη των ευχαριστιών (θετικά και σε υψηλό βαθμό). Είναι σκόπιμο να παρατηρήσουμε αυτές τις λεξιλογικές επιλογές και να εξετάσουμε τη λειτουργικότητά τους. Η στατιστική έρευνα των δεδομένων μας εντόπισε ως συχνότερα εμφανιζόμενα τα ακόλουθα ουσιαστικά: *βοήθεια, συνεργασία, συμπαράσταση, συμβολή, υποστήριξη, καθοδήγηση, παρατηρήσεις, υποδείξεις, συμβουλές*. Εκτός από το πρώτο, του οποίου το σημασιολογικό περιεχόμενο είναι πολύ γενικό, τα επόμενα υλοποιούν συγκεκριμένες στρατηγικές. Ειδικότερα, οι λέξεις *συνεργασία, συμπαράσταση, συμβολή* είναι δείκτες της σχέσης που δημιουργήθηκε ανάμεσα στον συγγραφέα και στον αποδέκτη των ευχαριστιών. Η ένταξη των δύο σε μια ομάδα είναι βασική στρατηγική θετικής ευγένειας. Οι επόμενες λέξεις: *υποστήριξη, καθοδήγηση, τονίζουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο τον οποίο κατέχει στη δημιουργη-*

25. Παυλίδου 1981:258.

θείσα σχέση ο δεχόμενος τις ευχαριστίες και υλοποιούν κλασική στρατηγική προβολής του θετικού του προσώπου με την αντίστοιχη υποβάθμιση του προσώπου του συγγραφέα. Οι λέξεις *παρατηρήσεις, υποδείξεις, συμβουλές* τονίζουν και αυτές την προσφορά του αποδέκτη των ευχαριστιών στο πλαίσιο της συνεργασίας του με τον γράφοντα και επισημαίνουν το είδος της προσφερόμενης βοήθειας. Παράλληλα, εστιάζουν την προσοχή μας στον περισσότερο συνηθισμένο, αλλά και αξιολογικά πολύτιμο για τον συγγραφέα τρόπο βοήθειας.

Ως προς τη χρήση των επιθέτων συχνότερα εμφανίζεται το *πολύτιμη* το οποίο δείχνει τον υψηλό βαθμό αξιολόγησης της βοήθειας. Ακολουθεί ένα πλήθος άλλων επιλογών (*αξιόλογη, αμέριστη, αμείωτο, άμογη, ανεξάντλητη, ακούραστο, αδιάκοπη, ουσιαστική, εύστοχες, συνεχή, επικοδομητικές, γόνιμη* κ.λ.π.) οι οποίες χρησιμοποιούνται ως στρατηγικές μεγιστοποίησης της προσφοράς και, κατά συνέπεια, ενίσχυσης του θετικού προσώπου των συμμετεχόντων, τόσο εκείνου που προσέφερε τη βοήθεια, όσο και του συγγραφέα, διότι την αξιοποίησε με τρόπο αποτελεσματικό και κατόρθωσε να νικήσει τα διάφορα εμπόδια.

Στο διεκφωνηματικό- διαπροτασιακό επίπεδο συχνότατα η αιτία δηλώνεται ρητά με την αναφορικο-αιτιολογική πρόταση η οποία εισάγεται με το "που". Στη συμπληρωματική αυτή πρόταση η αιτία των ευχαριστιών συμπυκνώνεται στο ρήμα κυρίως, αλλά και στην ονοματική φράση που ακολουθεί. Η αξιολόγηση της βοήθειας συντελείται εκτός από το σημασιολογικό περιεχόμενο του ρήματος (*συνέβαλε²⁶, ανέλαβε, παρέσχε, δέχθηκε, επιμελήθηκε*) και με τη χρήση επιτακτικών επιθέτων και επιρρημάτων. Οι λεξιλογικές αυτές επιλογές προβάλλουν το θετικό πρόσωπο του συμπαραστάτη της όλης προσπάθειας:

Θέλω να ευχαριστήσω τον ..που τόσο γενναιόδωρα μου παρέσχε ...τις πολύτιμες παρατηρήσεις και τις επικοδομητικές του υποδείξεις, χρήσιμες για την ολοκλήρωση της προσπάθειας αυτής.

Σπανιότερα τη θέση του "που" καταλαμβάνει το πιο λόγιο - και γι' αυτό περιορισμένο στη χρήση- αναφορικό "ο/ η οποίος / α". Εδώ το βάρος μετακινείται εντονότερα στο πρόσωπο το οποίο συνέβαλε στην όλη προσπάθεια:

26. Το "συνέβαλε" παρουσιάζει τη μεγαλύτερη συχνότητα στα δεδομένα μας υπηρετώντας και αυτό τη στρατηγική ένταξης των συμμετεχόντων σε μια ομάδα και, συνεπώς, την προβολή του θετικού τους προσώπου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή κ..., ο οποίος με δέχθηκε στην ομάδα του.

ο οποίος με εισήγαγε σ' αυτό το πεδίο της έρευνας, ο οποίος ευρέθη συμπαραστάτης ..

Συχνά στη συντακτική αυτή δομή παρεμβάλλεται μια προθετική φράση ως έκφραση ιδιαίτερης φιλοφρόνησης για το πρόσωπο του αποδέκτη των ευχαριστιών.

ο οποίος με την άριστη επιστημονική του κατάρτιση, την ευγένεια, τη λεπτότητα και το ήθος του...

... με την εμπειρία και τις γνώσεις του...

Οι φιλοφρονήσεις αποτελούν την πιο σημαντική στρατηγική θετικής ευγένειας (Holmes 1995: 117, Brown και Levinson 1987: 104)²⁷. Εδώ δηλώνουν θετική αξιολόγηση, θαυμασμό, εκτίμηση, έπαινο²⁸, συμβάλλοντας στην προβολή του θετικού προσώπου του αποδέκτη των ευχαριστιών και εκφράζουν την έντονη συναισθηματική εμπλοκή του γράφοντος, ο οποίος προσπαθεί να δημιουργήσει σχέσεις οικειότητας και αλληλεγγύης²⁹. Οι φιλοφρονήσεις έχουν επίσης και μια δευτερεύουσα εννοιολογική-αναφορική λειτουργία³⁰. Η επιλογή από τον συγγραφέα των συγκεκριμένων ικανοτήτων-προτερημάτων πληροφορεί σχετικά με το τι θεωρείται προσόν, τόσο στα πλαίσια της επιστημονικής κοινότητας, όσο και των ανθρώπινων σχέσεων ευρύτερα.

Η προθετική φράση (με + ΟΦ) είναι ο κυριότερος δείκτης των φιλοφρονήσεων στο κείμενο των ευχαριστιών:

Κλείνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω τον...για τη βοήθεια του. Με την πολύ καλή γνώση των υπολογιστών και την άριστη γνώση της ελληνικής με βοήθησε...

...με την ιδιόρρυθμη, νηφάλια ζέση του μου μετέδωσε προσήλωση και

27. Έχουν μελετηθεί κυρίως στον προφορικό και περιορισμένα στον γραπτό λόγο (Johnson 1992 όπου και σχετική βιβλιογραφία).

28. Και οι παρατηρούμενες υπερβολές είναι ενισχυτικές της θετικής ευγένειας.

29. Holmes 1995: 121.

30. Holmes 1995: 116.

αγάπη απέναντι στα λυρικά κείμενα.

...με τη διακριτική του συμπεριφορά και την υπομονετική του στάση έκανε την καθημερινή μας συμβίωση πιο ανάλαφρη κατά τη διάρκεια του, τόσο επιβαρημένου, τελευταίου χρόνου της συγγραφής.

Φιλοφρονήσεις εμφανίζονται σπανιότερα σε ΟΦ που λειτουργεί ως αντικείμενο ρημάτων με έντονη την αξιολογική εμπλοκή του γράφοντος:

... οποίος στάθηκε μια αστείρευτη και ανεκτίμητη πηγή έμπνευσης και παιδείας, ένας γνήσιος διαφωτιστής

...και ιδιαίτερα να εξάρω την αφοσίωση και την καλαισθησία του ...

Στο διαπροτασιακό πάλι επίπεδο η δικαιολόγηση της επιτελεστικής- εκφραστικής πράξης, που προηγείται, δηλώνεται ρητά και με το "γιατί+αιτιολογική πρόταση". Εδώ ο συγγραφέας εμπλέκεται αποδεικνύοντας και όχι προϋποθέτοντας, την αλήθεια του προηγούμενου εκφωνήματος. Η δήλωση της αιτίας των ευχαριστιών με τον παραπάνω τρόπο είναι σαφώς περιορισμένη στα δεδομένα μας:

...είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων στους γονείς μου...γιατί ...με στήριζαν με τρόπο πολύ ουσιαστικό και πρακτικό..

Υπάρχουν και περιπτώσεις κατά τις οποίες η δήλωση της αιτίας των ευχαριστιών δεν γίνεται με κάποιο γραμματικό δείκτη. Συνήθως, προτάσεις κύριες ή και δευτερεύουσες εξειδικεύουν ή επεκτείνουν προηγούμενα εκφωνήματα που δηλώνουν τον λόγο των ευχαριστιών. Με αυτόν τον τρόπο χαρακτηρίζονται από την ίδια λειτουργία:

Ευχαριστώ επίσης τον..., ο οποίος με εφοδίασε με τη νεότερη σχετική βιβλιογραφία.

Πολλά ήταν και τα ερεθίσματα τα οποία δέχθηκα και από τη διδακτορική του διατριβή, καθώς είχα την τύχη να τη διαβάσω πριν ακόμη εκδοθεί.

Οι προτάσεις αυτές αποτελούν απόπειρες μιας λιγότερο τυποποιημένης σύνταξης των οποίων όμως η σχέση (αιτίας-αποτελέσματος³¹) με το επιτε-

31. Μπακάκου 1999: 157-158.

λεστικό ρήμα εύκολα αποκωδικοποιείται:

Η υπομονή τους, οι συμβουλές τους και οι γνώσεις τους στάθηκαν για μένα κάτι παραπάνω από πολύτιμη βοήθεια.

Η αγάπη και υποστήριξη προς τον παλιό του μαθητή ήταν συγκινητική.

Η ανάγκη του συγγραφέα να εκφράσει τα συναισθήματα του ξεφεύγοντας από τις συμβάσεις και να τονίσει τη σημαντική προσφορά την οποία δέχθηκε, οδηγεί συχνά σε "ποιητικές" δημιουργίες, μη αναμενόμενες στο κειμενικό περιβάλλον του επιστημονικού λόγου.

Η ...με δίδαξε πολλά, κοντά στ' άλλα πως οι αγαπημένοι ζουν μαζί μας. Ίσως κιόλας γι' αυτό να μου έγινε λιγότερο αβάσταχτη η απουσία της κι η ενθάρρυνσή της τις σκοτεινές ώρες, έβρισκε υπόγειες διόδους φωτός για να μου φανερωθεί.

Η παρουσία τροπικών εκφράσεων που τονίζουν την αντικειμενικότητα και τη βεβαιότητα των ισχυρισμών του γράφοντος σχετικά με τη σπουδαιότητα της συμβολής του αποδέκτη της ευγνωμοσύνης του αποτελούν μια ενισχυτική στρατηγική θετικής ευγένειας:

Η πείρα και η γνώση της ομολογούνται απ' όλους εκείνους οι οποίοι ήταν τυχεροί να εργαστούν κοντά της.

Είναι πάντως γεγονός ότι οι ευνοϊκοί όροι έρευνας και το δημιουργικό κλίμα που επικρατεί στο... Τμήμα ...στο Πανεπιστήμιο... δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την αποπεράτωση της εργασίας αυτής.

Συνδυαζόμενη δε συχνά με μια στρατηγική μείωσης του προσώπου του γράφοντος γίνεται αποτελεσματικότερη:

Τέλος, η πραγματοποίηση του βιβλίου αυτού θα ήταν αδύνατη χωρίς την πολύτιμη συμπαράσταση του...

Κλείνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω τον ...Με την πολύ καλή γνώση ...με βοήθησε να διορθώσω πάρα πολλά λάθη. Όσα παραμένουν οφείλονται στο ότι δεν ακολούθησα τις συμβουλές του.

Μια επιπλέον στρατηγική εξύψωσης του αποδέκτη των ευχαριστιών και

προστασίας του προσώπου του είναι η αποδέσμευση του από οποιαδήποτε λάθη ή παραλείψεις που είναι δυνατόν να επισημανθούν στο έργο. Η έμφαση στην αποδοχή της ευθύνης για το συγγραφικό έργο είναι μια πράξη που απορρέει από τον ρόλο του συγγραφέα ως δημιουργού και, παρά τον απολογητικό χαρακτήρα της, δεν είναι απειλητική του προσώπου του, αφού οι όποιες παραλείψεις είναι δυναμικά υπαρκτές. Η στρατηγική αυτή εκφράζεται με παγιωμένους τρόπους:

Ευχαριστώ τον εκδοτικό οίκο...που ...επιμελήθηκε την έκδοση του παρόντος βιβλίου, για το οποίο φέρω την αποκλειστική ευθύνη. Θέλα, όμως, να τονίσω ότι ενώ οι υποδείξεις τους συνέβαλαν στη βελτίωση του έργου μου, οι οποιοσδήποτε παραλείψεις αποτελούν αποκλειστικά δική μου ευθύνη. Παραμένω μόνος υπεύθυνος για τυχόν ατέλειες του ανά χειράς έργου.

Γενικά η έκφραση της αιτίας των ευχαριστιών εμφανίζεται με τις ακόλουθες μορφές:

Ρητή δήλωση της αιτίας (με γραμματικό δείκτη)	Μη ρητή δήλωση	
Προτασιακό επίπεδο	Διαπροτασιακό επίπεδο	Διαπροτασιακό επίπεδο
Για +ΟΦ (E+O)	Που (σπάνια "ο οποίος")	Συνεπαγόμενη δήλωση
	Γιατί	

Ο συγγραφέας, εκμεταλλευόμενος την παραπάνω ποικιλία, μπορεί να εναλλάσσει στον ίδιο πρόλογο διάφορους τρόπους δήλωσης της αιτίας των ευχαριστιών του αποφεύγοντας έτσι την επανάληψη. Είναι φανερό ότι οι τρόποι δήλωσης της αιτίας των ευχαριστιών θεωρούνται ισοδύναμοι από τους συγγραφείς.

Θα ήθελα, εδώ, να ευχαριστήσω τους..., γιατί περιέβαλε με εμπιστοσύνη την έκδοση του βιβλίου αυτού, ... που δέχθηκε πρόθυμα την ιδέα, ... για άριστη επαγγελματική επιμέλεια και διορθωτική δουλειά, και τέλος το φίλο και συνάδελφο ... που πρώτος με κινητοποίησε να γράψω το βιβλίο.

5. Συμπεράσματα

Εκτιμώντας συνολικά τις ευχαριστίες στους προλόγους των επιστημονικών κειμένων μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι πρόκειται για μια μορφή ευγένειας η οποία έχει ως στόχο την προβολή του προσώπου των συμμετεχόντων και η οποία υλοποιείται με στρατηγικές κυρίως θετικής και, σπανιότερα, αρνητικής ευγένειας. Στα διάφορα στάδια ή τμήματα των ευχαριστιών, τα οποία αναλύσαμε διεξοδικά, οι στόχοι των ευχαριστιών (προβολή του προσώπου του αποδέκτη των ευχαριστιών, ενίσχυση του προσώπου του γράφοντος, ένταξη και των δύο σε μια ομάδα και μερική υποβάθμιση του προσώπου του εκφράζοντος τις ευχαριστίες) πραγματοποιούνται με τις ακόλουθες στρατηγικές οι οποίες δείχνουν με τρόπο σαφή τη φύση των ευχαριστιών στον γραπτό επιστημονικό λόγο:

**Στόχοι και στρατηγικές των ευχαριστιών στους προλόγους
των επιστημονικών κειμένων**

	Σ τ ό χ ο ι			
	Ενίσχυση του προσώπου των αποδέκτη των ευχαριστιών	Υποβάθμιση του προσώπου του συγγραφέα	Ένταξη των συμμετεχόντων σε μια ομάδα	Ενίσχυση του προσώπου του εκφράζοντος τις ευχαριστίες
	Σ τ ρ α τ η γ ι κ έ ς			
Εισαγωγικό τμήμα	32			
Λεκτική πράξη-επιτελεστικό ρήμα	Προβολή του βάρους της υποχρέωσης. Προβολή της απόστασης των συμμετεχόντων	Αποστασιοποίηση		Προσωπική εμπλοκή στην έκφραση της πράξης
Αναφορά στον αποδέκτη	Απόδοση τιμής		Ένταξη του συγγραφέα σε έναν επιστημονικό χώρο, του οποίου τις απόψεις ακολουθεί	
Λόγος της ευχαριστίας-φιλοφρονήσεις	Μεγιστοποίηση της συμβολής του. Αποδέσμευση από οποιαδήποτε ευθύνη	Παραδοχή ότι η ολοκλήρωση της εργασίας οφείλεται στην ουσιαστική βοήθεια των άλλων	Δήλωση της συνεργασίας και του φιλικού κλίματος μεταξύ των συμμετεχόντων	

Σταματία Κουτσοπέλου
Πανεπιστήμιο Αθηνών
e-mail: skout@phil.uoa.gr

32. Δεν αναφέρουμε συγκεκριμένες στρατηγικές, γιατί αποτελούν ένα δείγμα των στρατηγικών που υιοθετούνται στα επόμενα μέρη των ευχαριστιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aston, G. 1995: "Say "thank you": Some pragmatic constraints in conversational closings". *Applied Linguistics* 16, 55- 86.
- Bayraktaroglu, A. 1991: "Politeness and interactional imbalance". *International Journal of the Sociology of Language* 92,5-34.
- Blum-Kulka, S. & Olshtain, E.: "A cross-cultural study of speech-act realization patterns. (CCSARP)". *Applied Linguistics* 5(3), 196-213.
- Brown, P. & Levinson, S. 1987: *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cherry, R. D. 1988: "Politeness in written persuasion". *Journal of Pragmatics* 12,63-81.
- Coulmas, F. (εκδ.) 1981: *Conversational Routine*. The Hague: Mouton.
- Coulmas, F. 1981: "Introduction: Conversational routine". Στο F. Coulmas (εκδ.) 1981, 1-17.
- Coulmas F. 1981: "Poison to your soul": thanks and apologies contrastively viewed". Στο F. Coulmas (εκδ.) 1981, 69-91.
- Edmondson, W. 1981: "On saying you're sorry". Στο F. Coulmas (εκδ.) 1981, 273-288.
- Eisenstein, M. & Bodman, J. 1986: " 'I very appreciate': Expressions of gratitude by native and non-native speakers of American English". *Applied Linguistics* 7, 167-185.
- Eisenstein, M. & Bodman, J. 1993: "Expressing gratitude in American English". Στο G. Kasper & S. Blum-Kulka (εκδ.) 1993, *Interlanguage Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 64-81.
- Ferguson, C. 1981: "The structure and use of politeness formulas". Στο F. Coulmas (εκδ.) 1981,21-35.
- Fraser, B. 1981: "On apologizing". Στο F. Coulmas (εκδ.) 1981, 258-271.
- Fraser, B. 1990: "Perspectives on politeness". *Journal of Pragmatics* 14, 219-236.
- Gu, Y. 1990: "Politeness phenomena in modern Chinese". *Journal of Pragmatics* 14(2), 237-257.
- Hymes, D. 1971: "Sociolinguistics and the ethnography of speaking". Στο E. Ardener (εκδ.): *Social Anthropology and Language*. London: Tavistock.
- Johnson, D. M. 1992: "Compliments and politeness in peer-review texts". *Applied Linguistics* 13,51-71.
- Kasper, G.1990: "Linguistic politeness: current research issues". *Journal of Pragmatics* 14(2), 193-218.
- Kasper, G. 1981: "Linguistic etiquette". Στο F. Coulmas (εκδ.) 1981, 374-385.
- Kreml, N. M. P. 1992: "Relevance, textual unity and politeness in writing about science". *Dissertation Abstracts International* 53, 2794-A.

- Lakoff, R. 1973: "The logic of politeness: or, minding your p's and q's." *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 292-305.
- Leech, G. N. 1983: *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Mao, L. R. 1994: "Beyond politeness theory: "face" revisited and renewed". *Journal of Pragmatics* 21, 451-486.
- Maier, P. 1992: "Politeness strategies in business letters by native and non-native English speakers". *English for Specific Purposes* 11, 277-186.
- Meier, A. J. 1995: "Passages of politeness". *Journal of Pragmatics* 24, 381-392.
- Myers, G. 1989: "The pragmatics of politeness in scientific articles". *Applied Linguistics* 10, 1-35.
- Παυλίδου, Θ. 1981: "Προσλεκτικοί ενδείκτες στα Ελληνικά" *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 3ης ετήσιας συνάντησης του τμήματος Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ*. 4-6 Μαΐου 1981, 245-268.
- Pavlidou, T. 1994: "Contrasting German-Greek politeness and the consequences". *Journal of Pragmatics* 21, 487-511.
- Pilegaard, M. 1997: "Politeness in written business discourse: A textlinguistic perspective on requests". *Journal of Pragmatics* 28, 223-244.
- Rubin, J. 1983: "The use of 'thank you'". *Paper presented at TESOL*. Toronto.
- Schegloff, E. A. 1980: "Preliminaries to preliminaries: 'Can I ask you a question?'" *Sociological Inquiry* 50 (3/4), 104-152.
- Schegloff, E. A. & Sacks, H. 1973: "Opening up closings". *Semiotica* 8, 289-327.
- Searle, J. R. 1969: *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sifianou, M. 1999: *Politeness Phenomena in England and Greece: A Cross-Cultural Perspective*. Oxford: Oxford University Press.